Nr 254.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående grunderna för statsbidrag från statens avdikningsanslag till vissa invallningsföretag vid Ume- och Vindelälvarna i Västerbottens län; given Stockholms slott den 13 april 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

A. Pehrsson-Bramstorp.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 13 april 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, FORSLUND, STRINDLUND.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, anför:

Sedan under juni månad 1938 en svårartad översvämning inträffat vid Ume- och Vindelälvarnas sammanflöde, varvid en areal av i runt tal 1,400 hektar satts under vatten, anvisade Kungl. Maj:t genom beslut den 17 juni 1938 *dels* av de för budgetåren 1937/38 och 1938/39 anvisade förslagsanslagen till oförutsedda utgifter sammanlagt 100,000 kronor att av länsstyrelsen i Västerbottens län användas för lindring av det mest trängande behovet av

hjälp åt den av översvämningen drabbade befolkningen i nämnda län, *dels ock* från den del av jordbrukets prisregleringsfond, som motsvarades av före den 1 juli 1935 influten accis å margarin, 10,000 kronor att av länsstyrelsen användas för inköp av livsförnödenheter att, efter länsstyrelsens beprövande, gratis utdelas åt de genom översvämningen nödlidande.

Länsstyrelsen hemställde härefter i skrivelse den 4 augusti 1938 om anvisande av ett belopp av 132,500 kronor för iståndsättande i enlighet med ett av statens lantbruksingenjör D. Larsson upprättat förslag under sommaren och hösten 1938 av genom översvämningen skadade skyddsvallar och dammar vid följande fem invallningsföretag, nämligen Fiskbäcken—Bodbäckens invallningsföretag av år 1928, Vännäs—Spölands invallningsföretag av år 1928, Spölands invallningsföretag av år 1929, Vänfors—Spölands invallningsföretag av år 1929 samt Vännäs invallningsföretag av år 1931. I skrivelsen anfördes i huvudsak följande.

Enligt tillgängliga uppgifter rörande högsta vattenståndet i ifrågavarande vattendrag, omfattande tiden från och med år 1796, hade den flodhöjd som förekommit under år 1938 icke tidigare uppnåtts. Det kunde därför icke läggas vare sig intressenter, undersökningsförrättare eller andra till last att invallningarna visat sig otillräckliga och att anläggningarna fördenskull i stor utsträckning spolierats. Det vore förenligt med rättvisa och billighet att staten iklädde sig kostnaderna såväl för iståndsättande av vallar och dammanläggningar som för den påbyggnad av vallarna, som kunde befinnas nödvändig till förebyggande av en upprepning av den nu inträffade katastrofen. För utförandet av nämnda invallningsföretag, vilka tillsammans omfattade omkring 636.715 hektar åker och 193.13 hektar äng och odlingsmark, hade intressenterna uppburit i bidrag 76,100 kronor och i lån 88,490 kronor; någon ändring av bestämmelserna om amortering och förräntning av lånen ifrågasattes icke.

Det föreliggande förslaget ginge ut på iståndsättande av invallningarna på sådant sätt, att de gamla vallarna gåves den bredd som erfordrades för en blivande påbyggnad, samt vore avsett att omedelbart utföras till förebyggande av de översvämningar, som eljest kunde befaras uppkomma även vid normal vårflod. Det vore emellertid ofrånkomligt att påbyggnad av vallarna sedermera utfördes, och förslag i sådant syfte vore under utarbetande av statens lantbruksingenjör. Kostnaden för ett sådant företag vore uppenbarligen beroende av den höjd, till vilken påbyggnad skulle utföras; länsstyrelsen hölle för sannolikt, att kostnaden komme att uppgå till omkring 400,000 kronor. Planen för vallarnas iståndsättande hade uppgjorts på sådant sätt, att onödiga kostnader icke uppkomme genom den avsedda uppdelningen på två etapper.

I ärendet avgåvos utlåtanden av statskontoret och av lantbruksstyrelsen, som därvid jämväl yttrade sig över en av invallningsföretagen gjord framställning om erhållande av statsmedel till täckande av kostnader för utredning och syneförrättning rörande reparation och påbyggnad av vallbyggnaderna.

Genom beslut den 19 augusti 1938 anbefallde Kungl. Maj:t statskontoret att av det för budgetåret 1938/39 anvisade förslagsanslaget till oförutsedda utgifter disponera tillhopa 132,500 kronor för utbetalning till länsstyrelsen i

Västerbottens län att av länsstyrelsen användas för iståndsättande snarast möjligt — i enlighet med det av lantbruksingenjören upprättade förslaget — av genom översvämningen raserade invallningar inom Vännäs socken, varjämte Kungl. Maj:t förklarade, att jämväl kostnaden för förslagets upprättande ävensom för erforderlig kontroll vid arbetets utförande skulle gäldas av nämnda summa. Tillika anbefallde Kungl. Maj:t statskontoret att av samma anslag disponera 5,000 kronor för utbetalning till länsstyrelsen för att användas till bestridande av kostnader för syneförrättning rörande erforderliga påbyggnads- och förstärkningsarbeten å invallningarna samt undersökning i övrigt angående åtgärder till förebyggande av liknande översvämningar.

Jag anhåller nu att få underställa Kungl. Maj:ts prövning ärende angående bidrag av statsmedel för vidtagande av vissa åtgärder till förhindrande av vidare översvämningar av mark vid Ume- och Vindelälvarna.

Sedan länsstyrelsen genom beslut den 29 september, 7 december och 28 december 1938 förordnat lantbruksingenjören Larsson att handlägga syneförrättning enligt vattenlagen avseende åtgärder till skydd mot översvämning av mark vid Ume- och Vindelälvarna tillhörande byarna Strand, Berg, Överboda, Vännäs, Spöland, Brattby, Gubböle och Brån, ha dylika syneförrättningar hållits samt avslutats beträffande sistnämnda by den 5 januari 1939 och i fråga om de övriga byarna den 15 december 1938. Sedan lantbruksingenjören härefter i skrivelse till länsstyrelsen den 28 januari 1938 anmält, att uppdraget numera vore fullgjort, har länsstyrelsen gjort framställning i ämnet i skrivelse den 31 januari 1939.

Över framställningen ha, efter remiss, utlåtanden avgivits av lantbruksstyrelsen den 7 mars och av statskontoret den 21 mars 1939.

Då jag nu anmäler ärendet för Kungl. Maj:t, torde jag till en början få lämna en redogörelse för det väsentligaste innehållet i de vid syneförrättningarna enligt vattenlagen avgivna *utlåtandena*.

I huvudsak följande uppgifter lämnas rörande vattenmängderna och vattenstånden i Ume- och Vindelälvarna.

Ume- och Vindelälvarna avvattna fjällbygden och skogsbygden i Lappland inom norra delen av Västerbottens och sydligaste delen av Norrbottens län samt ett mot utloppet alltmer avsmalnande bälte längs de båda älvarna. Då vattensamlingsområdet till största delen omfattar högfjäll och mot högfjällsområdet belägen mark, kommer vattenföringen i älvarna att förete samma växlingar som äro utmärkande för avrinningen från dessa områden. Genom att temperaturen i regel är lägre än noll grader från och med november till och med april månader och nederbörden uteslutande faller i form av snö kommer nästan hela vinternederbörden att kvarligga till våren och vattendragen att i stort sett tillföras blott grundvatten. När sedan temperaturen stiger under maj och juni månader och nederbörden övergår till regn, tillföras sjöarna och vattendragen under en tidsperiod av några veckor hela den samlade vinternederbörden. Vattenföringen kommer därför att förete en våldsam ökning från under eftervintern rådande lågvatten till högfloden vid snösmältningen.

Vattenstånden i Ume- och Vindelälvarna jämte tillopp ha varit föremål för regelbundna observationer endast under de senaste 20—30 åren; för tiden dessförinnan ha endast från några platser uppgift erhållits, att vattnet ett visst år nått en viss nivå eller översvämmat en viss areal. Av tillgängliga uppgifter synes framgå, att ett högt vattenstånd förekommit år 1819, att vattenståndet i Umeälven år 1863 närmat sig vattenståndet år 1938 och att vattenståndet i Vindelälven år 1876 närmat sig högvattnet år 1938; uppgift om att vattenståndet varit högre än under år 1938 har icke erhållits. Såväl uppgifter för mera än 100 år sedan som de senare verkställda observationerna synas utvisa en viss tendens till ökning av de högsta vattenstånden. Denna ökning torde delvis bero på den förändring av klimatet, som alltjämt pågår; en ökning av den uppmätta nederbörden med i runt tal en femtedel synes ha uppkommit sedan 1860-talet. Ytterligare ändringar i avrinningen, genom vilka älvarna tillförts större högvattenmängd, torde ha uppkommit genom dikning i samband med landets fortgående bebyggelse, fortskridande uppodling, tillgodogörandet av överårig skog, dikning, gallring och hyggesrensning för erhållande av bättre skogsväxt, strömrensningar i vattendragen m. m. Vad särskilt gäller dikningsverksamheten, framgår omfattningen av densamma därav, att under åren 1901—1937 anvisats statsunderstöd till sammanlagt 782 företag inom Tärna, Stensele, Sorsele, Lycksele och Degerfors socknar, inom vilka nederbördsområdet huvudsakligen är beläget; dessutom pågår från år 1926 i kustlandet och från år 1934 i Lappmarken en omfattande dikning av skogsmark för höjandet av dennas produktionsförmåga.

Förutsättningar finnas för en ytterligare ökning av de högsta vattenmängderna i Ume- och Vindelälvarna genom den alltjämt pågående ökningen av nederbördens mängd samt genom de ingrepp i naturen, som äro nödvändiga för den fortsatta bebyggelsen och ett bättre utnyttjande av naturtillgångarna inom nederbördsområdet. Även om det är omöjligt att bestämt förutsäga huruvida ökningen i högvattenståndet kommer att fortsätta, synes möjligheten därtill få anses sannolik. Åtgärder till skydd mot översvämning torde därför icke böra begränsas till att endast bereda skydd mot ett lika högt vattenstånd som under år 1938, utan givas en sådan omfattning, att översvämning förhindras även om en viss ökning av vattenmängden skulle uppkomkomma.

Såsom åtgärder, vilka skulle kunna komma i fråga för områdets skyddande mot högvatten, angivas i utlåtandena *dels* minskning av högvattenmängden genom källsjöarnas reglering, *dels* sänkning av vattenståndet i älvarna genom utvidgning av deras vattenförande area, *dels ock* utförande av vallbyggnader mot vattendragen i syfte att hindra vattnet att breda ut sig på angränsande låglänta marker.

I fråga om reglering av källsjöarna framhålles följande.

De sjöar, som kunna ifrågakomma för en reglering av högvattenmängden i Ume- och Vindelälvarna, äro Storuman i Umeälven och Storvindeln i Vindelälven; en reglering av rimlig storlek av de sjöar, vilka äro belägna närmare nederbördsområdets gränser, skulle icke märkbart påverka vattenståndet i älvarna. En reglering av Storuman eller Storvindeln, varigenom vattnet under snösmältningen samlades och kvarhölls för att avtappas under tidsperioder då avrinningen är lägre, skulle medföra en jämnare vattenföring i hela vattendraget nedanför den reglerade sjön. Då större låglänta områden endast förekomma vid Spöland, skulle dock nyttan för andra mark-

områden bli förhållandevis ringa. Vattenkraftstillgången vid lågvatten skulle mer än fördubblas om det magasinerade vattnet avtappades under vintern, då tillrinning och vattentillgång äro minst i de oreglerade vattendragen, men å ena sidan äro endast ett fåtal fall utbyggda — vid Vindeln, Herrselefors och Lycksele, alla ovanför förgreningspunkten i Spöland, samt Norrforsfallet och Klabböle-Baggbölefallet nedom förgreningspunkten — och å andra sidan äro dessa uppförda för tillgodogörande av nu tillgängliga vattenmängd i de oreglerade vattendragen, varigenom en reglering för dem skulle medföra en förhållandevis ringa ökning av energiproduktionen; en utbyggnad av vattendragen, genom vilken man skulle fullständigt utnyttja den betydande ökning av lågvattenmängden, som uppkomme vid en reglering, skulle åter sannolikt komma till stånd först långt fram i tiden. Det bidrag, som inom den närmaste framtiden skulle kunna påräknas från fallägarnas sida, skulle sålunda bliva obetydligt i förhållande till kostnaden. Då kostnaden för en regleringsdamm av tillräcklig storlek i avloppet från Storuman kan uppskattas till i runt tal 5,000,000 kronor, och kostnaden för en reglering av motsvarande omfattning beträffande Storvindeln blir avsevärt högre, visar redan detta, att en reglering av källsjöarna i huvudsaklig avsikt att minska högvattenståndet vid Spöland knappast kan ifrågakomma, om arbetet åtminstone delvis skall motsvaras av vad som vinnes genom regleringen.

I fråga om möjligheten och lämpligheten att i förevarande syfte sänka vattenståndet genom utvidgning av älvarnas vattenförande area anföres i utlåtandena huvudsakligen följande.

Vattenståndet vid Spöland bestämmes av, förutom den framrinnande vattenmängden, storleken hos motståndet i den vattenförande arean hos vattendragen inom och nedanför översvämningsområdet. Vid Bergsforsen, omkring $^1/_2$ mil nedanför älvarnas sammanflöde, minskas den vattenförande arean genom att bottnen höjes och avståndet mellan stränderna minskas, vilket beror på att grunden där i stor utsträckning består av berg eller morän, som motstått vattnets erosion; bland de åtgärder, som kunna ifrågakomma för att hindra översvämning, ligger därför en sänkning av Bergsforsen vid första påseendet närmast till hands. Utredning har redan tidigare verkställts angående sänkning av Bergsforsen; efter år 1922 inträffade översvämningar utfördes en dylik utredning av vattenfallsstyrelsen, inriktad på en sänkning av högvattenståndet vid Spöland med, enligt olika alternativ, 0.34, 0.6 och 0.9 meter. Med hänsyn till föreliggande förhållanden kan emellertid den möjligheten ej uteslutas att, därest sprängning i Bergsforsen utförts enligt något av alternativen, vattenytans verkliga läge i forsen skulle ha avvikit någon decimeter från det beräknade värdet; vattenfallsstyrelsen ansåg önskvärt, att ytterligare utredning i form av modellförsök komme till stånd innan beslut fattades i ämnet. Härtill kommer, att en stor del av de låglänta markområden, som översvämmas vid högvatten, ligga på större avstånd än $^1/_2$ mil från Bergsforsen, och att — då det av kostnadsskäl är uteslutet att fördjupa och utvidga hela sträckan lika mycket som motsvarar vattenytans sänkning vid Bergsforsen — en mindre sänkning av Bergsforsen kan komma att bli utan större betydelse för vattenståndet för marker, belägna 5—8 kilometer ovanför forsen. Även om likväl högvattnet skulle komma att där sänkas någon decimeter, bleve nyttan därav begränsad, då översvämningen är meterdjup och växlingarna mellan hög- och lågvatten uppgå till 6 meter; först vid en sänkning med en meter eller mera vid forsen skulle man kunna påräkna en sänkning av högvattnet vid Spöland av sådan storlek, att den

finge ett påtagligt värde för flertalet av dem, som äro beroende därav. Oavsett kostnaden för ett sådant företag — redan kostnaderna för de av vattenfallsstyrelsen ifrågasatta alternativen uppskattades till respektive 155,000, 650,000 och 2,200,000 kronor — måste hänsyn tagas till vissa direkta nackdelar med detsamma. En sänkning av Bergsforsen kan sålunda verka hindrande för ifrågasatt vidare utbyggnad av Norrfors kraftverk. Vidare finnes ovanför Bergsforsen där vattenhastigheten minskat tillräckligt anordnat ett timmermagasin, varifrån under flottningstiden timmer framsläppes så att skiljningen vid det tre mil längre ned belägna skiljestället kan fortgå kontinuerligt; då nedanför Bergsforsen icke lär finnas någon plats, där ett nytt magasin kan anordnas, och tappning från ett längre bort beläget magasin ej kan ordnas så att kontinuerlig tillförsel av timmer erhålles, kan sänkning av vattenståndet i Bergsforsen med åtföljande ökning av vattenhastigheten komma att medföra olägenheter för flottningen. Slutligen komme den ökade vattenhastigheten även att nödvändiggöra underhåll av vattendragen på de sträckor, där varaktig sänkning av vattenytan är avsedd, och därest underhållet eftersattes skulle en del av den väntade sänkningen vissa år kunna utebliva på grund av skärningar och erosion samt transport av material med vattnet från en plats till en annan. Då medgivande till sänkning av Bergsforsen på grund av angivna förhållanden i varje fall icke skulle kunna erhållas omedelbart och arbetet ej skulle kunna utföras på kortare tid än tre år efter det medgivande lämnats till dess utförande, skulle slutförandet komma att draga så lång tid, att risk förelåge för en ny svår översvämning dessförinnan; högvatten har förekommit så ofta som 1922, 1927, 1935 och 1938.

Beträffande slutligen möjligheten att utestänga högvattnet genom höjning och utbyggnad av skyddsvallar mot älvarna anföres i utlåtandena följande.

I syfte att skydda vissa begränsade områden av de låglänta markerna inom översvämningsområdet ha redan för mera än 50 år sedan anlagts vissa vallbyggnader, och under åren 1928—1933 ha sedermera utförts vallbyggnader avsedda att skydda större delen av dessa marker. Vallarna ha emellertid icke uppförts till så stor höjd, att de bereda skydd vid de numera starkt ökade vattenstånden, och dessutom saknas skyddsvallar för en del markområden belägna vid sidan om eller mellan de befintliga invallningarna; om redan utförda skyddsvallar skola höjas för att bereda skydd vid nu föreliggande ökning av vattenståndet böra de även utbyggas så att sammanhängande vallar erhållas längs hela utsträckningen av de låglänta markerna. För utbyggnad av vallarna i sådan omfattning och till så stor höjd, att de bereda skydd mot 1.5 meter högre vattenstånd än det, som de nuvarande vallarna utan förstärkning kunna utestänga, skulle erfordras endast en del av det arbete och de kostnader, som skulle vara förenade med en sänkning av Bergsforsen så mycket, att exceptionellt högvatten sänktes 1.5 meter. En ytterligare utbyggnad av Norrfors kraftverk skulle icke fördyras eller hindras av dylika vallbyggnader, utan dessa skulle tvärtom bereda möjlighet till höjning av vattenståndet vid kraftverket till en högre nivå utan att därför skulle betingas annan väsentlig kostnad än ökad kostnad för pumpning. Ej heller flottningen skulle försvåras genom vallbyggnader. Slutligen skulle en utbyggnad av skyddsvallarna kunna utföras på avsevärt kortare tid än en reglering av källsjöarna eller en sänkning av Bergsforsen.

Det i utlåtandena framlagda förslaget innebär, att i första hand bör ifrågakomma en utbyggnad av skyddsvallarna; endast därest ök-

ningen av högvattnet skulle fortsätta så att vallarna efter höjningen befarades bli otillräckliga, borde arbeten företagas i Bergsforsen, vilka i så fall kunde bli av begränsad omfattning och lämpligen kunde utföras under någon arbetslöshetsperiod. Fördämningarna mot Ume- och Vindelälvarna borde i detta sammanhang förstärkas och höjas samt utbyggas så att hela det område, som översvämmats under år 1938, bleve skyddat av vallbyggnader med krönhöjden omkring 0.7 meter över 1938 års högvatten.

Av utlåtandena samt *lantbruksingenjörens* förut omförmälda *skrivelse* framgår, att ifrågavarande arbete avses skola utföras såsom nio olika invallningsföretag vid sammanflödet av Ume- och Vindelälvarna med en areal av sammanlagt omkring 1,400 hektar. Fyra av dessa företag avse påbyggnad av befintliga vallar m. m. vid invallningsföretag, som tidigare utförts med bidrag av statsmedel och som efter omarbetning av de tidigare arbetsplanerna erhållit benämningarna Fiskbäcken—Bodbäckens invallningsföretag, Vännäs—Spölands invallningsföretag, Spölands invallningsföretag och Vännäs invallningsföretag, samtliga av år 1938; någon påbyggnad av de till företaget Vänfors—Spölands invallningsföretag av år 1929 hörande vallarna utöver å dem verkställda reparationsarbeten har däremot icke befunnits erforderlig. Återstående fem i förslaget ingående företag avse helt nya invallningar och äro benämnda Spölands—Hallsbäckens invallningsföretag, Vännäs bys södra invallningsföretag, Brattby invallningsföretag och Gubböle invallningsföretag, samtliga av år 1938, samt Bråns invallningsföretag av år 1939.

I fråga om den uppskattade b å t n a d e n och beräknade k o s t n a d e n för arbetet framgår av förenämnda handlingar bland annat följande:

Den båtnad, som skulle uppkomma för åker, äng, trädgårdar och gårdsplaner, uppskattas till 409,435 kronor 20 öre. Kostnaden för utförande av de föreslagna arbetena beräknas till 596,000 kronor för själva invallningen och 6,422 kronor för förrättningen, eller alltså tillhopa 602,422 kronor. Då utförandet av arbetet skulle medföra, att underhållet av vissa vägar komme att kräva mindre arbete samt att den höjning av vägar, som eljest bleve ofrånkomlig på grund av det ökade vattenståndet, icke behövde utföras, kan från Umedalens vägdistrikt påräknas bidrag till kostnaderna för invallningsföretagens utförande å ett sammanlagt belopp av 230,000 kronor. Från statens avdikningsanslag synes kunna anvisas 150,480 kronor till arbetets utförande, och den återstående kostnaden skulle sålunda uppgå till 221,942 kronor.

Lantbruksingenjören har föreslagit, att jämväl sistnämnda belopp, 221,942 kronor, anvisades såsom b i d r a g f r å n s t a t e n s a v d i k n i n g s a n s l a g, enär invallningsföretagen syntes komma att medföra ej oväsentliga ekonomiska fördelar för statsverket:

Utom det skydd mot översvämning, som skulle beredas redan byggda vägar genom de föreslagna åtgärderna, skulle vid de vägar, som komme att anläggas inom översvämningsområdet, erhållas möjlighet att förlägga vägbanan på den höjd, som är lämplig med hänsyn till omgivande marks höjdläge och utan hänsyn till högvattenytan i älvarna. Vidare skulle statens järnvägar beredas större trygghet för järnvägsdriften genom att översvämm-

ningsrisken bleve minskad för banlinjen väster om Spölands station och genom Brattby. Under översvämningen år 1938 uppkommo för järnvägen särskilda kostnader för bevakning m. m., vilka kunnat undvikas om markområdet vid järnvägsbanken varit skyddat mot översvämning, och dylika kostnader äro likväl av underordnad betydelse i jämförelse med de olägenheter, som skulle uppstå, om till följd av översvämning avbrott skulle uppstå i trafiken. Statens järnvägar ha icke påförts någon andel i kostnaden för de föreslagna arbetena dels med hänsyn till den osäkerhet, som skulle vidlåda en uppskattning av nyttan för järnvägen, och dels därför att bidrag av statsmedel till större delen av kostnaden i allt fall torde vara en förutsättning för att arbetet skall komma till stånd. Slutligen skulle anläggandet av fördämningar mot Ume- och Vindelälvarna på föreslaget sätt medföra fördelen, att vattenståndet oaktat genomförandet av en planerad ytterligare uppdämning av vattenytan vid Norrfors skulle kunna hållas vid en sådan nivå inom invallningarna, att skador ej skulle uppkomma; någon utredning om värdet härav för staten såsom ägare till Norrfors kraftverk föreligger emellertid icke.

Länsstyrelsen har hemställt, att erforderliga medel anvisades för utförande i enlighet med förenämnda förslag av däri avsedda påbyggnads- och förstärkningsarbeten. Någon tvekan kunde enligt länsstyrelsens mening icke råda om att de föreslagna åtgärderna vore nödvändiga för förebyggande av nya översvämningar. Då de förslag, som legat till grund för de befintliga invallningarna, utarbetats, granskats och godkänts i vederbörlig ordning samt arbetena avsynats och befunnits utan anmärkning, kunde det knappast ifrågakomma att intressenterna skulle tillskjuta ytterligare belopp för de påbyggnads- och förstärkningsarbeten, som nu visat sig nödvändiga; intressenterna hade att under många år framåt erlägga annuiteter å erhållna lån för invallningsarbetena. Vidare skulle såväl statens järnvägar som vattenfallsstyrelsen få nytta av förslagets genomförande. Starka skäl talade för att hela företaget bekostades av statsmedel, då stora svårigheter mötte att rätt avväga de enskilda och de statliga fördelarna av arbetena och då det ur vattenfallsstyrelsens synpunkt vore önskvärt att de enskilda intressenterna för framtiden avkopplades från behövliga åtgärder för ökad uppdämning för Norrfors kraftverk. Slutligen ville länsstyrelsen framhålla angelägenheten av att de erforderliga skyddsarbetena kunde komma till utförande utan dröjsmål.

I sitt utlåtande över förevarande framställning har *lantbruksstyrelsen* till en början meddelat, att de reparationsarbeten m. m., till vilkas utförande Kungl. Maj:t anvisat medel, vid av styrelsen i december månad 1938 företagen inspektion befunnits vara i huvudsak utförda. I fråga om det nu föreliggande förslaget till åtgärder för förebyggande av ytterligare översvämningar av Ume- och Vindelälvarna har styrelsen upplyst, att, enligt vad styrelsen inhämtat, besvär mot synemännens utlåtanden icke anförts inom därför föreskriven tid. Förslaget vore för närvarande föremål för granskning av lantbruksstyrelsen, och det hade vid denna visat sig nödvändigt att låta verkställa komplettering och justering av förslaget i vissa avseenden, innan de olika arbetsplanerna kunde av styrelsen tillstyrkas till fastställelse; dessa

kompletteringar syntes med hänsyn till det föreliggande materialets omfattning komma att kräva rätt avsevärd tid. Ur synpunkten av den förefintliga risken för nya översvämningar vore det emellertid synnerligen angeläget att grunderna för finansieringen av de ifrågasatta påbyggnadsarbetena utan dröjsmål fastställdes i syfte att möjliggöra arbetenas igångsättande så tidigt som möjligt under år 1939.

I fråga om vid arbetets utförande uppkommande b å t n a d och k o s t n a d har lantbruksstyrelsen till en början framhållit, att då de nu föreliggande arbetsplanerna icke vore i sådant skick, att en mera exakt beräkning av kostnaderna läte sig genomföra, de framlagda kostnadsuppgifterna finge anses såsom endast preliminära, men att de likväl syntes kunna läggas till grund för en approximativ förhandsberäkning av statsbidrag för företaget. Styrelsen har härefter anfört.

De direkta arbetskostnaderna för företaget äro beräknade till sammanlagt 596,000 kronor; av nämnda belopp ha 230,000 kronor påförts vägintresset och återstående 366,000 kronor jordbruksintresset. Av förrättningskostnaderna, vilka uppgå till sammanlagt 11,506 kronor 15 öre, belöpa på syneförrättningarna 6,327 kronor — därav 5,000 kronor täckts av statsmedel genom Kungl. Maj:ts beslut den 19 augusti 1938 — samt 5,179 kronor 15 öre på av förrättningsmannen upprättade betänkanden m. m. rörande statsunderstöd till företaget; förrättningskostnaderna ha i sin helhet påförts jordbruksintresset. Preliminärt kunna alltså de sammanlagda, på jordbruksintresset belöpande återstående kostnaderna beräknas till [366,000 + (6,327 — 5,000) + 5,179: 15 =] 372,506 kronor 15 öre, eller i runt tal 372,500 kronor.

Vad beträffar förhållandet mellan det av synemännen för varje särskilt företag uppskattade båtnadsvärdet ur jordbrukssynpunkt, å ena sidan, samt företagets kostnader efter frånräknande av vägintressets andel i desamma, å andra sidan, är kostnaden lägre än båtnaden i fråga om vart och ett av de äldre företagen utom Vännäs—Spölands invallningsföretag, där kostnaden med 30 procent överstiger båtnaden. För de fem nya invallningsföretagen visar sig kostnaden endast i ett fall understiga båtnaden, nämligen för Brattby invallningsföretag, medan för de fyra övriga företagen kostnaden högst väsentligt, eller med 95 à 190 procent, överstiger respektive båtnadsvärden.

Styrelsen har ansett den omständigheten, att i de båda angivna fallen en ogynnsam relation föreligger mellan båtnad och kostnad, icke böra utgöra hinder för beviljandet av s t a t s b i d r a g till samtliga företagen:

Enligt lantbruksstyrelsens uppfattning finnes anledning att i fråga om skyddsåtgärder i syfte att förebygga återupprepande av skadegörelse genom översvämning betrakta samtliga ifrågavarande marker såsom en enhet, oberoende av att kostnaderna för skyddsåtgärderna kunna för vissa av markerna bli högre än för andra. De nu föreliggande invallningsprojekten omfatta praktiskt taget all vid sammanflödet av Ume- och Vindelälvarna belägen mark, som översvämmats eller på annat sätt utsatts för skada av 1938 års högvatten i ifrågavarande älvar, och det måste anses önskvärt, att ingen del av dessa marker utestänges från möjligheten att erhålla skydd mot ett återupprepande av dylik skadegörelse. Jordbruksbåtnaden av samtliga nio fö-

retag har uppskattats till ett värde av i runt tal 409,000 kronor och överstiger sålunda med omkring tio procent den jordbruksintresset påförda kostnaden av i runt tal 372,500 kronor.

I fråga om den utsträckning, i vilken statsbidrag borde lämnas till kostnaderna för företagen, har lantbruksstyrelsen anfört följande.

I betraktande av här föreliggande särskilda omständigheter finner lantbruksstyrelsen starka skäl tala för att staten bör medverka till bestridande av kostnaderna för ifrågavarande arbeten i större utsträckning än vad gällande bestämmelser för statsunderstöd till torrläggningsföretag eljest medgiva. Länsstyrelsen har för sin del uttalat sig för att kostnaderna borde i sin helhet bestridas av staten, men synes härvid ha förbisett, att fem av de nio företagen äro helt nya anläggningar, på vilka länsstyrelsens motivering för en på angivet sätt utökad bidragsgivning icke är tillämplig. En bidragstilldelning enligt länsstyrelsens förslag skulle tydligen försätta de nya företagen i en väsentligt gynnsammare ställning än de äldre, och för att detta icke skall ske böra kostnaderna för de nya företagen uppdelas på å ena sidan vallbyggnad m. m. i samma omfattning, som på sin tid tillämpades vid beviljandet av statsunderstöd till de äldre företagen, och å andra sidan utökning av nämnda arbeten i nu föreslagen utsträckning.

För vinnande av likställighet mellan de båda grupperna av företag böra sålunda till en början vederbörande intressenter i den nya företagen påföras procentuellt lika stor andel av kostnaderna för vallbyggnad m. m. av angivna omfattning som den, varmed delägarna i de äldre företagen hade att taga del i motsvarande arbeten inom dessa företag.

Härefter synas i fråga om statsunderstöd till kostnaderna för de påbyggnadsarbeten m. m., som till följd av 1938 års översvämningar visat sig erforderliga, enahanda grunder böra tillämpas för samtliga företag. Härutinnan finner lantbruksstyrelsen i motsats till länsstyrelsen rimligt, att någon del av dessa kostnader bestrides av föreningens delägare. Att detta bör vara fallet i fråga om de nya företagen torde få anses uppenbart, då i dessa företag ingående markområden hittills varit nästan helt i avsaknad av skydd mot älvarnas högvatten, och vad gäller de äldre företagen bör vid bedömandet av denna fråga erinras att, därest de nu inträffade högvattenstånden uppkommit redan före den tidpunkt, då planläggningen av sagda företag skedde, och de nu ifrågasatta påbyggnadsarbetena sålunda kommit att innefattas redan i de ursprungliga invallningsförslagen, intressenternas skyldighet att deltaga i kostnaderna för nämnda arbeten säkerligen icke satts i fråga. Det bör också beaktas, att de av 1938 års översvämningar påkallade arbetena för reparation och iståndsättande av vallar m. m. inom de äldre företagen skett helt med anlitande av statsmedel och sålunda utan kostnad i någon form för intressenterna, och att detsamma till största delen varit fallet med syneförrättningarna rörande påbyggnadsarbetena å samma företag. Emellertid häftar flertalet intressenter i dessa äldre invallningar i skuld till staten för lån från avdikningslånefonden, och det synes böra tillses att i den mån nämnda intressenter önska begagna sig av dylikt lån jämväl till den del av påbyggnadskostnaderna, som icke kan komma att täckas av statsbidrag, deras sammanlagda skuld till staten icke når sådan höjd, att gäldandet av låneannuiteterna blir alltför betungande. Det synes lantbruksstyrelsen skäligt, att intressenternas andel i kostnaderna för påbyggnadsarbetena å de äldre företagen ävensom för motsvarande arbeten å de nya invallningarna blir för varje särskilt företag begränsad till 25 procent av sagda kostnader. Till

bestridande av återstående 75 procent av kostnaderna synes statsbidrag från avdikningsanslaget böra få tagas i anspråk.

I anslutning till vad lantbruksstyrelsen sålunda anfört rörande grunderna för statsbidrag till ifrågavarande företag har styrelsen preliminärt beräknat det belopp, varmed bidrag borde utgå, på följande sätt. Styrelsen har utgått från att de sammanlagda på jordbruksintresset belöpande kostnaderna av i runt tal 372,500 kronor fördela sig med i avrundade tal 161,550 kronor å de fyra äldre företagen och 210,950 kronor på de fem nya företagen, samt att av sistnämnda belopp kunde beräknas åtgå 97,500 kronor för vallbyggnad m. m. till den krönhöjd och de dimensioner i övrigt, som tillämpats vid beviljandet av statsunderstöd till de äldre företagen, och återstående 113,450 kronor för påbyggnad av vallarna i likhet med vad nu ifrågasattes för sistnämnda företag. Beträffande de fyra äldre företagen borde statsbidrag utgå med 75 procent av 161,550 kronor eller med i avrundat tal 121,160 kronor. Statsbidrag till de fem nya företagen borde utgå med dels — för åstadkommandet av förenämnda likställighet med de äldre företagen — 50 procent av 97,500 kronor eller 48,750 kronor och dels 75 procent av företagens återstående kostnader, 113,450 kronor, eller i runt tal 85,080 kronor, eller alltså med tillhopa (48,750 + 85,080 =) 133,830 kronor. Statsbidraget till samtliga ifrågavarande företag skulle alltså komma att uppgå till (121,160 + 133,830 =) 254,990 kronor.

Lantbruksstyrelsen har hemställt, att statsbidrag enligt angivna grunder måtte från statens avdikningsanslag anvisas till utförande av ifrågavarande nio invallningsföretag. Härtill syntes vid det förhållandet, att för bidragstilldelningen bland annat skulle tillämpas en högre bidragskvot än vad enligt för nämnda anslag gällande bestämmelser vore medgivet, erfordras riksdagens samtycke.

Statskontoret har yttrat, att, därest på grundval av föreliggande preliminära beräkningar statsbidrag ansåges böra beviljas till invallningsföretagen, statskontoret funne — i den mån den uppkomna frågan kunde av statskontoret bedömas — detta kunna ske med belopp och på sätt lantbruksstyrelsen ifrågasatt.

Departementschefen.

Av den förebragta utredningen synes framgå, att de i juni månad 1938 inträffade kraftiga översvämningarna av Ume- och Vindelälvarna ej få betraktas såsom en isolerad företeelse utan såsom en följd av en fortgående ökning av högvattenstånden i älvarna. Till följd därav är det av största betydelse för de trakter, som berörts av översvämningarna, att åtgärder vidtagas för att framdeles skydda dem mot högvatten. Vid de i det föregående angivna syneförrättningarna enligt vattenlagen har för ändamålet funnits lämpligast att i första hand vallbyggnader utfördes mot vattendragen för att hindra vattnet att breda ut sig på omgivande låglänta marker samt att eventuellt en viss sänkning av Bergsforsen borde framdeles komma till stånd. Höjning

borde sålunda nu företagas av de skyddsvallar, som tillhöra Fiskbäcken—Bodbäckens och Vännäs—Spölands invallningsföretag, båda av år 1928, Spölands invallningsföretag av år 1929 samt Vännäs invallningsföretag av år 1931, så att vallarna beredde skydd mot översvämning vid de ökade högvattenstånden. Därjämte borde skyddsvallar anläggas på de platser, där sådana nu saknas, så att sammanhängande vallar erhölles mot älvarna längs hela sträckningen av de låglänta markerna, och för detta ändamål borde fem nya invallningsföretag komma till stånd, benämnda Spölands—Hallsbäckens, Vännäs bys södra, Brattby och Gubböle invallningsföretag av år 1938 samt Bråns invallningsföretag av år 1939. Det vid förrättningarna upprättade förslaget erfordrar enligt vad lantbruksstyrelsen meddelat vissa med hänsyn till materialets omfattning tidskrävande kompletteringar, men styrelsen har ur synpunkten av risken för nya översvämningar funnit det synnerligen angeläget att grunderna för finansieringen av företagen utan dröjsmål prövas i syfte att möjliggöra arbetenas igångsättande så tidigt som möjligt under år 1939. Även jag anser det vara till fördel för ärendets skyndsamma handläggning att frågan om grunderna för statsbidrag till företagen nu upptages till prövning. Detta synes kunna ske på grundval av de framlagda kostnadsberäkningarna. Därest en viss sänkning av Bergsforsen sedermera kommer till stånd, vilket kan synas önskvärt, torde frågan om statsbidrag till ett sådant företag få upptagas till prövning efter särskild framställning.

Enligt gällande bestämmelser för statsbidrag från statens avdikningsanslag kan statsbidrag i regel beviljas endast under förutsättning att båtnaden finnes uppväga eller överstiga kostnaderna för torrläggningen. Denna förutsättning föreligger beträffande berörda invallningsföretag, dock med undantag av Vännäs—Spölands och Brattby invallningsföretag. Under framhållande av önskvärdheten att ingen del av ifrågavarande marker utestänges från möjligheten att erhålla skydd mot skadegörelse genom högvattnet i älvarna har lantbruksstyrelsen ansett skäl tala för att samtliga markerna betraktas som en enhet, för vilken jordbruksbåtnaden uppskattats till ett värde av i runt tal 409,000 kronor och den del av kostnaden, som borde påföras jordbruksintresset, beräknats till omkring 372,500 kronor. För min del finner jag ingen anledning till erinran mot att ett sådant betraktelsesätt tillämpas i förevarande fall. Jag anser, att jämväl i övrigt sådana förhållanden äro för handen beträffande ifrågavarande företag, att statsbidrag bör kunna lämnas från avdikningsanslaget.

I fråga om den utsträckning, i vilken statsbidrag bör lämnas till kostnaderna för företagen, finner jag mig böra biträda lantbruksstyrelsens förslag därom, att för vinnande av likställighet mellan de äldre och nya företagen intressenterna i de sistnämnda böra tillerkännas bidrag enligt vanligen tillämpade grunder till bestridande av den del av kostnaderna för företagen, som belöper på uppförandet av vallbyggnader m. m. till den krönhöjd och de dimensioner i övrigt, som tillämpats vid beviljandet av statsunderstöd till de äldre företagen. Detta bidrag skulle enligt de nu förelig-

gande beräkningarna utgöra 50 procent av 97,500 kronor eller 48,750 kronor. Vad härefter angår övriga kostnader för de nya företagen samt kostnaderna för påbyggnadsarbetena å de äldre företagen har lantbruksstyrelsen ansett statsbidrag till bestridandet av dem böra lämnas med 75 procent av kostnaderna, under det enligt länsstyrelsens förslag kostnaderna skulle helt bestridas av statsmedel. Att bidragskvoten till dessa kostnader bör vara avsevärt högre än den eljest tillämpade finner jag uppenbart redan med hänsyn till att företagens genomförande medför betydande fördelar för statsverket utan att detta förutsatts skola i egenskap av intressent bestrida någon del av kostnaderna. Vid bidragets bestämmande måste vidare enligt min mening vidsträckt hänsyn tagas till den omständigheten, att företagen i denna del icke såsom vanligen är fallet med de torrläggningsföretag, till vilka statsbidrag lämnas, främst avse att bereda intressenterna särskilda dem förut icke tillkommande förmåner, utan att huvudsyftet med dessa arbeten är att skydda en kulturbygd från oberäknelig skada. Med hänsyn härtill torde vid bidragskvotens avvägning böra iakttagas, bland annat, att de totala kostnader, som komma att slutligen åvila intressenterna, icke stå i alltför ogynnsam relation till summan av de självkostnader, som hittills uppkommit för intressenterna i de äldre företagen, och de motsvarande kostnader som vid bifall till vad jag nyss föreslagit skulle komma att åvila intressenterna i de nya företagen. En bidragstilldelning efter 75 procent för den ytterligare påbyggnaden av vallarna, vilken påkallas för att göra skyddet effektivare vid extraordinära förhållanden, synes mig med hänsyn tagen även till statens intressen knappast vara tillfyllest. Jag vill för min del tillstyrka, att bidragsprocenten i denna del fastställes till 90 procent. Under förutsättning att efter arbetsplanernas justering ändring icke ifrågakommer av de i ärendet nämnda kostnadsbeloppen, skulle med tillämpning av angivna grunder statsbidrag komma att utgå till de äldre företagen med 90 procent av 161,550 kronor, eller i runt tal 145,400 kronor samt till de nya företagen med, utöver förut angivna 48,750 kronor, 90 procent av 113,450 kronor eller i runt tal 102,100 kronor. Till samtliga ifrågavarande företag skulle alltså statsbidrag utgå med [145,400 + (48,750 + 102,100 =) 150,850 =] 296,250 kronor.

För tillämpning av de förordade särskilda grunderna för bidragstilldelning från statens avdikningsanslag torde erfordras riksdagens godkännande. Proposition i ärendet lärer jämlikt 54 § riksdagsordningen kunna avlåtas, utan hinder av att den för propositioners avlämnande till riksdagen i allmänhet stadgade tid gått till ända.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

> att till de i det föregående omförmälda nio invallningsföretagen vid Ume- och Vindelälvarna i Västerbottens län statsbidrag från statens avdikningsanslag må lämnas i huvudsaklig överensstämmelse med de av mig angivna grunderna.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Ragnar Odhnoff.

397725. Stockholm, Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1939.